

Araştırma Makalesi / Research Article DOI: 10.33207/trkede.1264246

I. BALKAN SAVAŞI'NDA EDİRNE VE CİVARINDA GÖREV YAPAN YABANCI SAVAŞ MUHABİRLERİ

*Foreign War Correspondents Who Served in and around Edirne during the
First Balkan War*

Hakan ŞALLI*

ÖZ: Charles-Louis Havas tarafından 1835 tarihinde kurulan Havas Ajansı, uluslararası ölçekte ilk haber merkezi olmakla birlikte günümüzde bir iktidar göstergesi olan bilgi üretimi ve dağıtımının başlangıç noktasını da temsil etmektedir. 19. yüzyılın ortalarında sayıları giderek artış gösteren bu haber ajansları, genişleyen telgraf hatları ve çeşitli ülkelerde görevlendirdikleri muhabirleri aracılığıyla, uluslararası gündemleri yerel bir gazetenin içeriği haline getirebilmekteydi. Bu içerikler arasında Avrupa'daki sınırların sürekli olarak yeniden çizilmesine neden olan 19. yüzyıl savaşları da yer almaktaydı. Kırım Savaşı, bu doğrultuda uluslararası kamuoyunun basın üzerinden takip ettiği ilk savaş olarak tarihteki yerini alırken, ardından gelen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Boer Savaşı, 1905 Rusya-Japonya Savaşı ve 1911 Trablusgarp Savaşı da uluslararası kamuoyunca yakından takip edilmiştir. İletişim imkânlarının artış göstermesi ve savaş muhabirliğinin profesyonel bir meslek haline gelmesiyle birlikte uluslararası kamuoyu her geçen savaşta bir öncekine göre daha yakından takip edebilme imkânını elde etmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak Balkan Savaşları da uluslararası kamuoyu tarafından büyük bir ilgi görmüştür. Bu çalışma, I. Balkan Savaşı'nın en önemli dönüm noktalarından biri olan Edirne kuşatmasını, arşiv belgelerinin yanı sıra şehir ve şehir civarında görev yapan Rus, Fransız, İngiliz ve Bulgar savaş muhabirlerinin mensup olduğu gazetelerde yayımlanan telgrafları ve aynı dönemde kaleme aldıkları otobiyografik metinler üzerinden değerlendirme amacı taşımakta ve kapsamda hem Balkan Savaşları hem de basın tarihi literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: I. Balkan Savaşı, Edirne kuşatması, uluslararası basın, savaş muhabirleri

ABSTRACT: Founded by Charles-Louis Havas in 1835, Havas Agent is the first news center on an international level and represents the starting point of information production and dissemination, which is a sign of power today. Increasing in number in the middle of the 19th century, these news agencies were able to turn international agendas into the content of a local newspaper through their expanding telegraph lines and the correspondents they assigned in various countries. Among these contents were the wars of the 19th century, which caused the

* Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Edirne, hakansalli@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2041-8888

Geliş Tarihi / Received: 13.03.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 27.03.2023

Yayın Tarihi / Published: 20.07.2023

borders in Europe to be constantly redrawn. While the Crimean War took its place in history as the first war that the international public followed through the press, the following 1877-1878 Ottoman-Russian War, the Boer War, the 1905 Russia-Japan War and the 1911 Tripoli War were closely followed by the international public. With the increase in communication opportunities and the emergence of war correspondent as a professional profession, the international community has had the opportunity to follow each war more closely than the previous one. In parallel with these developments, the Balkan Wars also attracted a great deal of attention from the international community. This study aims to examine the siege of Edirne, one of the most important turning points of the First Balkan War, not only through archive documents, but also through the telegrams published in the newspapers of Russian, French, English and Bulgarian war correspondents working in and around the city, and the autobiographical texts they wrote in the same period. It also intends to evaluate and contribute to the literature of both the Balkan Wars and the history of the press.

Keywords: I. Balkan War, Siege of Edirne, international press, war correspondents

Giriş

Balkanlarda patlak vermesi an meselesi olan yeni bir savaş, 1912'nin Ağustos ayından itibaren Avrupa kamuoyunun en sıcak gündemleri arasında yer almakta ve bu durum "barut fıçısı"nın yeniden hareketlenmeye başladığını göstermekteydi.¹ Dolayısıyla bölgede meydana gelen gelişmeleri yakından takip ederek okurlarına en hızlı ve güvenilir haberleri iletmek isteyen Avrupa basını, müttefik Balkan devletlerinin başkentlerine savaş muhabirlerini göndermeye başlamıştı. *Senin* gazetesi, Eylül ayından itibaren "*Balkanlarda*" başlığı altında çeşitli Avrupa gazetelerinden yaptığı alıntılarda "*daha şimdiden büyük ecnebi gazeteleri tarafından gönderilen harp muhabirlerinin*" Sofya'ya ulaştığını belirtmektedir (*Senin*, 7 Eylül 1913: 3). Örneğin Fransız basınının önde gelen gazetelerinden *Le Matin*, Balkan Savaşı'nın başladığı ilk günlerde görevlendirdiği muhabirler aracılığıyla Edirne, Yanya, İşkodra ve Üsküp gibi şehirlerde yaşanan gelişmeleri sıcağı sıcağına okuyucuları ile buluşturmaya başlamıştı (*Le Matin*, 23 Ekim 1912: 1). Öte yandan uluslararası kamuoyunun aynı tarihlerde büyük bir ilgi gösterdiği şehirler arasında İstanbul da yer almaktaydı ve Osmanlı başkentindeki savaş muhabirlerinin sayısı her geçen gün artmaktaydı.

İngiltere'nin köklü, Avrupa'nın en prestijli gazetelerinden *Daily Telegraph* muhabiri Ellis Ashmead Bartlett, İstanbul'a ulaştığında Pera Palas'ta çeşitli ülkelerin savaş muhabirlerinden oluşan bir "*cümbüşle*"

¹ Balkan Savaşı'nın başlamasına sayılı günler kala, İngiliz karikatürist Leonard Raven-Hill, *Punch* dergisinin kapak görseli olarak kaynama noktasına ulaşan bir kazan resmetmiş, bu görsel araştırmacılar tarafından Balkan Yarımadası tanımlanırken sıklıkla kullanılan bir ifade haline gelmiştir (*Punch*, 2 Ekim 1912:1).

karşılaşır ve buradaki herkesin adeta akbabalar gibi ölümün korkunç ziyafetini beklediğini gözlemler. Bartlett, karşılaştığı bu cümbüş içerisinde 35 muhabirin bulunduğunu belirtmektedir.² Balkan Yarımadası'ndaki hemen hemen tüm şehirlerde en az bir personeli bulunan Le Matin gazetesinin İstanbul muhabiri Stephane Lauzanne, bu sayıyı 30'a yakın olarak aktarmaktadır (Lauzanne, 1990: 19). İngiliz muhabir H. C. Seppings-Wright ise Tokatlıyan Otelinde bulunduğu bir sırada mesleğinin zorluklarına değindiği satırların hemen ardından, savaşı takip etmek için İstanbul'a gelen muhabirlerin meydana getirdiği kalabalığı "ordu" kelimesi ile tanımlar, ancak bu "ordunun" kaç kişiden oluştuğu hakkında diğer meslektaşlarının aksine herhangi bir sayı belirtmez (Seppings-Wright, 2013: 143, 151).³ Öte yandan uzun bir yolculuğun ardından 21 Kasım 1912 günü İstanbul Sirkeci Tren Garı'ndan hareketle Osmanlı Ordu Karargâhı'na ulaşan Fatih Kerimi, burada karşılaştığı binbaşidan, ordunun arasında bugüne kadar "100'den fazla" gazete muhabirinin bulunduğunu fakat aralarında tek bir Müslüman muhabirin dahi yer almadığı bilgisine ulaşmıştır (Kerimi, 2001: 34).

Aslına bakılırsa savaşı Osmanlı ordusu ile birlikte takip eden muhabirlerin sayısı nasıl ki tam olarak tespit edilemiyorsa aynı belirsizlik, savaşı Bulgaristan ordusu ile takip eden muhabirler adına da geçerlidir (Kayapınar, 2020: 264). Senin gazetesi, savaşın başlangıcından yaklaşık 1 ay önce Tan gazetesinin Sofya muhabiri tarafından iletilen bir telgrafa atıfta bulunarak, büyük Avrupa gazetelerinin savaşın ilânından önce, muhabirlerini Sofya'ya göndermeye başladığına değinse de bu muhabirlerin sayısı hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir (Senin, 6 Eylül 1912: 4). Bulgaristan ordusu içerisinde The Times'ın muhabiri olarak görevde bulunan Reginald Rankin, 1914 yılında yayımladığı günlüğünde bu sayının yaklaşık 70-80 civarında olduğunu belirtmektedir (Rankin, 1914: 62).

² Bartlett yabancı muhabirlerin sayısını paylaşırken aynı zamanda bazı meslektaşlarının isimlerini de notlarına eklemiştir. İngiliz gazeteci özellikle diğer Avrupa ülkelerinden İstanbul'a gelen muhabirleri belirterek uluslararası kamuoyunun Balkan Savaşı'na gösterdiği ilgiyi de gözler önüne serer. Bartlett, Le Temps'ten M. Rodes ve L'illustration'dan M. Rémond isimli Fransız muhabirlerin yanı sıra Alman basınından Major von Zwiter'e, Avusturya basınına temsil eden Baron Binder von Kriegelstein'e, Corriera Della Sierra'nın İtalyan muhabiri ile Danimarka, İskandinavya ve Rus basınlarının muhabirlerine değinmektedir (Bartlett, 1913: 60).

³ Wright bu noktada her ne kadar sayısal bir ifade kullanmasa da karşılaştığı muhabirlerin isimlerini ve geldikleri ülkeleri notlarına eklemiştir; "Daily Express'den Alan Ostler, Daily Maily'den Ward Price, Morning Post'tan Pilcher, New York'tan San Fransisco'ya kadar pek çok gazeteyi temsil eden Long ve son olarak Central News'tan Angus Hamilton", (Seppings-Wright, 2013: 169, 179-180).

Balkan Savaşı'nı neredeyse tüm yarımada muhabirleri aracılığıyla yakından takip eden *The Sphere* dergisi de Rankin ile hemen hemen aynı verileri paylaşmaktadır (*The Sphere*, 9 Kasım 1912: 139). Osmanlı Ordu Karargâhı'nda bulunan George Rémond ise İstanbul'da karşılaştığı meslektaş Georges Gaulis'in Sofya'dan geçtiği sıradaki gözlemlerine atıfta bulunarak, bu sayının 80 civarında olduğunu belirtmektedir (Remond, 2018: 20). Sürecin tanıkları tarafından verilen bu bilgilerin yanı sıra Bulgaristan ordusunda görevli olan savaş muhabirlerinin sayısını 150 olarak belirten bazı çağdaş kaynaklar da mevcuttur (Michail, 2011: 16). Son olarak *Le Petit Journal*'de kaleme alınan bir makaleye göre, savaş başladığı sırada bölgede yaklaşık olarak 200 ile 300 arasında muhabirin bulunduğu belirtilmektedir (*Le Petit Journal*, 3 Kasım 1912: 346).

Balkan Savaşı başladığı sırada gerek Osmanlı gerekse Bulgaristan orduları içerisinde görevde bulunan muhabirlerin sayısını tam olarak tespit edebilmek zor olsa da çeşitli çağdaş kaynaklarda yer alan veriler, Balkan Savaşları'nda yüzlerce savaş muhabirinin cephe hattında görevde bulunduğuna işaret etmekte ve bu durum söz konusu muhabirlerin savaşın yazımında göz ardı edilemez aktörler olduğunu göstermektedir.

1. I. Balkan Savaşı'nda Edirne'de Görev Yapan Yabancı Savaş Muhabirleri

Yves Ternon, Balkan Savaşları sırasında kanun ve gümrüklerin ihlallerini konu edindiği çalışmasının bir bölümünde, uluslararası kamuoyunun bu süreçte Edirne'ye çok fazla önem vermediğini ifade etse de ayrıntılı bir inceleme, durumun pek de öyle olmadığını göstermektedir (Ternon, 2008: 83). Her şeyden önce belirtmek gerekir ki Balkan Savaşları'nda gerek Türk gerekse yabancı asıllı çok sayıda savaş muhabiri görev yapmıştır (Şallı, 2022: 679-709). Osmanlı basınının yüksek tirajlı gazetelerinden *Tasvir-i Efkâr*, *Sabah*, *İkdam* ve *Tanin*'in I. Balkan Savaşı'nda Edirne'de birçok muhabiri bulunurken, aynı dönemde şehirdeki tek yabancı muhabir ise *Le Matin* gazetesi ve Reuters Haber Ajansı'nın temsilcisi olan Gustave Cirilli idi. Ancak Edirne'yi kuşatma altına alan Bulgaristan ordusu içerisindeki savaş muhabirleri de hesaba katılırsa bu süreçte şehir ve civarında İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya basınının prestijli gazetelerinde görev alan savaş muhabirlerinin varlığından söz edilebilir. Bu verilerden hareketle uluslararası basın bağlamında düşünüldüğünde, Edirne kuşatmasının daha ziyade Bulgaristan ordusu içerisinde görevde bulunan savaş muhabirleri tarafından “dışarıdan” bir gözle takip edildiği söylenebilir. Fakat Bulgaristan askerî yetkilileri tarafından ciddi bir sansüre maruz kalan savaş

I. BALKAN SAVAŞI'NDA EDİRNE VE CİVARINDA
GÖREV YAPAN YABANCI SAVAŞ MUHABİRLERİ

muhabirlerinin⁴, gazetelerine telgraf iletmekte oldukça zorlandığı, resmî birim ve yetkililerden kendilerine verilen bilgilerin de çoğu zaman “çarpıtılmış” olduğu göz önüne alınırsa yabancı savaş muhabirlerinin hazırladığı haber içeriklerini ayrıntılı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir.

№	Имя и фамилия	Сколько экземпляров
1	Le Matin	2 экземпляра
2	Le Journal	на телеграф
3	Le Temps	на телеграф
4	Le Figaro	на телеграф
5	Le Monde	на телеграф
6	Le Nord	на телеграф
7	Le Courrier	на телеграф
8	Le Journal de Paris	на телеграф
9	Le Journal de Marseille	на телеграф
10	Le Journal de Lyon	на телеграф
11	Le Journal de Bordeaux	на телеграф
12	Le Journal de Nantes	на телеграф
13	Le Journal de Rouen	на телеграф
14	Le Journal de Lille	на телеграф
15	Le Journal de Valenciennes	на телеграф
16	Le Journal de Cambrai	на телеграф
17	Le Journal de Arras	на телеграф
18	Le Journal de Amiens	на телеграф
19	Le Journal de Compiègne	на телеграф
20	Le Journal de Reims	на телеграф
21	Le Journal de Metz	на телеграф
22	Le Journal de Strasbourg	на телеграф
23	Le Journal de Colmar	на телеграф
24	Le Journal de Mulhouse	на телеграф
25	Le Journal de Belfort	на телеграф
26	Le Journal de Besançon	на телеграф
27	Le Journal de Dijon	на телеграф
28	Le Journal de Yverdon	на телеграф
29	Le Journal de Genève	на телеграф
30	Le Journal de Lausanne	на телеграф
31	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
32	Le Journal de Vevey	на телеграф
33	Le Journal de Yverdon	на телеграф
34	Le Journal de Genève	на телеграф
35	Le Journal de Lausanne	на телеграф
36	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
37	Le Journal de Vevey	на телеграф
38	Le Journal de Yverdon	на телеграф
39	Le Journal de Genève	на телеграф
40	Le Journal de Lausanne	на телеграф
41	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
42	Le Journal de Vevey	на телеграф
43	Le Journal de Yverdon	на телеграф
44	Le Journal de Genève	на телеграф
45	Le Journal de Lausanne	на телеграф
46	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
47	Le Journal de Vevey	на телеграф
48	Le Journal de Yverdon	на телеграф
49	Le Journal de Genève	на телеграф
50	Le Journal de Lausanne	на телеграф
51	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
52	Le Journal de Vevey	на телеграф
53	Le Journal de Yverdon	на телеграф
54	Le Journal de Genève	на телеграф
55	Le Journal de Lausanne	на телеграф
56	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
57	Le Journal de Vevey	на телеграф
58	Le Journal de Yverdon	на телеграф
59	Le Journal de Genève	на телеграф
60	Le Journal de Lausanne	на телеграф
61	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
62	Le Journal de Vevey	на телеграф
63	Le Journal de Yverdon	на телеграф
64	Le Journal de Genève	на телеграф
65	Le Journal de Lausanne	на телеграф
66	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
67	Le Journal de Vevey	на телеграф
68	Le Journal de Yverdon	на телеграф
69	Le Journal de Genève	на телеграф
70	Le Journal de Lausanne	на телеграф
71	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
72	Le Journal de Vevey	на телеграф
73	Le Journal de Yverdon	на телеграф
74	Le Journal de Genève	на телеграф
75	Le Journal de Lausanne	на телеграф
76	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
77	Le Journal de Vevey	на телеграф
78	Le Journal de Yverdon	на телеграф
79	Le Journal de Genève	на телеграф
80	Le Journal de Lausanne	на телеграф
81	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
82	Le Journal de Vevey	на телеграф
83	Le Journal de Yverdon	на телеграф
84	Le Journal de Genève	на телеграф
85	Le Journal de Lausanne	на телеграф
86	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
87	Le Journal de Vevey	на телеграф
88	Le Journal de Yverdon	на телеграф
89	Le Journal de Genève	на телеграф
90	Le Journal de Lausanne	на телеграф
91	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
92	Le Journal de Vevey	на телеграф
93	Le Journal de Yverdon	на телеграф
94	Le Journal de Genève	на телеграф
95	Le Journal de Lausanne	на телеграф
96	Le Journal de Neuchâtel	на телеграф
97	Le Journal de Vevey	на телеграф
98	Le Journal de Yverdon	на телеграф
99	Le Journal de Genève	на телеграф
100	Le Journal de Lausanne	на телеграф

Görsel 1: Bulgaristan Genel Kurmay Başkanlığı Sansür Kurulu tarafından cephelerde bulunmasına ve fotoğraf çekmesine izin verilen muhabirlerin listesi (CDA, f. 3K, op. 1, 206: 93-95)

2. Le Matin Gazetesi ve Reuters Haber Ajansı Muhabiri Gustave Cirilli

Fransız muhabir Gustave Cirilli, Balkan Savaşı'nın başlamasından bir süre önce Edirne'ye gelmiş, kuşatma boyunca ve sonrasında şehirde bulunmuş, bu süreçte yaşanan gelişmeleri, muhabirliğini yaptığı Le Matin

⁴ Bölgede savaş muhabiri olarak bulunduğu sırada Bulgar basını ve sansürünü değerlendirdiği bir makalesinde, muhabirlerin askerî hareketler hakkındaki gözlemlerini telgraf ile hiçbir şekilde gönderemediğine değinen Troçki, savaşın henüz başlangıcında Bulgaristan'da bulunan 100 civarında muhabirle birlikte Cafe Bulgaristan'da yaşadığı bir olayı şu şekilde kaleme almaktadır; “Burada bizim için doğru hareket kurallarını bildiren kitapçıklar yayımladılar. Uzun bir listede maddeler şu şekilde bitiyor: “... yazmak yasaktır ... izin verilmez ... yasaktır.” (Troçki, 2017: 204-205). Troçki'nin Balkan Savaşları sırasındaki muhabirlik faaliyetleri hakkında bkz. (Todorova, 2013: 5-27). Bununla birlikte bazı çağdaş kaynaklar Bulgaristan resmî makamlarının savaş muhabirlerine uygulamış olduğu sansürü, hava durumu bilgisinin dahi rapor edilemeyeceğini bildirerek daha da genişletmektedir, bkz. (Bullard, 1914: 25; Wagner, 1913: 256-257; Gibbs ve Grant, 1913: 44).

gazetesi ile Reuters Haber Ajansı'na iletmiştir. Dolayısıyla Cirilli'nin şehirden gönderdiği telgraflar, Fransa ve İngiltere kamuoyunun yanı sıra daha geniş bir perspektiften bakıldığında Avrupa basınında da kendisine yer bulmuştur. Öte yandan Cirilli'nin Edirne kuşatması sırasında şehir içerisinde bulunan tek yabancı muhabir olması, kendisini diğer meslektaşlarından ayıran en önemli özelliği olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim Cirilli de kendisini “*bu kale gibi korunan yerde Fransız ve İngiliz halkını bilgilendiren yegâne muhabir*” olarak görmektedir (Cirilli, 2012: 44). Cirilli kuşatma sırasındaki gözlemlerini bir yandan Paris ve Londra'ya iletmeye çalışırken diğer yandan da şehirde tanıklık ettiği olayları kaleme almış, bu eser 1913 yılında “*Journal du siège d'Andrinople: (Impressions D'un Assiégé)*” başlığıyla yayımlanmıştır (Sarioğlu, 2020: 24). Dolayısıyla Cirilli'nin kuşatma sırasında Edirne'de gerçekleştirdiği faaliyetler hem kamusal hem de kişisel perspektif de kayıt altına alınmış olması nedeniyle önem arz etmektedir. Ancak Cirilli'nin Fransızca olarak yayımlanan günlüğünü Türkçe'ye tercüme eden Fazıl Bülent Kocamemi, gerek bu çalışmasında gerekse Cirilli hakkında gerçekleştirdiği diğer çalışmalarda Fransız muhabirin Le Matin gazetesine gönderdiği telgraflara, daha açık bir ifadeyle Cirilli'nin savaş muhabirliği kimliği ve bu bağlamdaki faaliyetlerine dair herhangi bir bilgiye yer vermemiştir (Kocamemi, 2013: 97-102). Bu noktadan hareketle Cirilli'nin Edirne kuşatmasını şehir içinden takip eden tek yabancı muhabir olduğu göz önüne alınırsa Le Matin'e gönderdiği telgraflara değinmek yerinde olacaktır.

Le Matin gazetesinin bu dönemde yayımlanan nüshaları incelendiğinde Cirilli'nin Edirne'den gönderdiği 14 Ekim 1912 tarihli ilk telgrafın, 23 Ekim günü “*Edirne Güçlü Bir Şekilde Savunulmaktadır*” başlığı ile yayımlandığı görülmektedir. Bu tarihte savaşın henüz gerçek anlamda başlamadığını belirten Cirilli, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'dan meydana gelen Balkan müttefikleri ile Osmanlı Devleti arasındaki müzakerelerin devam ettiğini aktarmaktadır. Ancak hal böyle olsa da Edirne'de büyük bir askerî hareketliliğin olduğunu ifade eden Fransız muhabir, nizamiye, redif ve müstahfiz mevcutlarının her geçen gün arttığını, otomobillerin peşi sıra askerî teçhizat taşıdığını, süvari atlarının ise şehir merkezinden “*dört nala*” geçip gittiğini belirtmektedir. Edirne'de bu günlerde askerî yetkilerce el konulan talikalardan hayvanların çektiği arabalara kadar “*akla gelebilecek her şey çarpıcı bir manzara*” meydana getirmekteydi. Mustafapaşa ve Kırcaali'de Bulgaristan ordusu tarafından gerçekleştirilen yağma ve katliam söylentilerine rağmen şehir halkı sakinliğini korumaktaydı ve “*şu ana kadar korkuları haklı çıkaracak*” herhangi bir olay yaşanmamıştı. Cirilli, Osmanlı

subaylarının kendilerine oldukça güvendiğini ve şehrin savunmaya iyi bir şekilde hazırlandığını ifade ederken Edirne'nin “uzun ve sancılı bir kuşatma olmadıkça” düşürülebilmesinin mümkün olmadığını düşünmekteydi (*Le Matin*, 23 Ekim 1912: 1).

Gustave Cirilli'nin 25 Ekim 1912 tarihinde Edirne'den *Le Matin* gazetesine gönderdiği ikinci telgraf da tıpkı bir önceki telgraf gibi, yaklaşık 10 gün sonra, 3 Kasım 1912 tarihinde “*Edirne'de 9 Gün Önceki Durum*” başlığı ile yayımlanmıştır (*Le Matin*, 3 Kasım 1912: 3). Cirilli telgrafında Edirne'nin dış dünyadan neredeyse tamamen soyutlandığını, şehre mektup ve gazete gelmediğini⁵ iletişim ve ulaşımında yaşanan bu sorunlar nedeniyle posta müdürlüğünün sevk edileceği tarih hakkında “*güvence veremese de mektup göndermeyi kabul ettiğine*” değinmektedir. Şehirdeki telgraf idaresinin sadece resmî yazıları kabul ettiğini belirten Cirilli, bu durumu fırsata çevirerek muhabiri olduğu *Le Matin*'e “*birkaç haber*” iletmeyi başarmıştı (Cirilli, 2012: 36). Cirilli, Bulgaristan ordusunun oldukça “*cesur*” bir saldırı gerçekleştirerek Edirne önlerinde üstünlüğü ele geçirdiğini hatta bu üstünlüğü Kırklareli'den Mustafapaşa'ya, Çirmen'den Ortaköy'e kadar sağladıklarını ve şimdiki hedeflerinin ise Edirne'yi İstanbul'a bağlayan demiryolu hattını kontrol altına alabilmek için Lüleburgaz'a ulaşmak olduğunu aktarmaktadır. Cirilli'ye göre Bulgaristan Genelkurmayı'nın askerî taktiği oldukça açıktı; “*Edirne'ye mümkün olduğu kadar yaklaşıp topların atış menziline girdikten sonra şehri civarda konumlandırılan bataryalarla çapraz ateşe tutmak*”. Bu plan doğrultusunda 22 Ekim gecesi Meriç Nehri'ni geçmek isteyen Bulgaristan kuvvetleri ile Osmanlı kuvvetleri arasında Kadıköy, Maraş ve Akpınar civarında gerçekleşen çarpışmalarda Bulgarlar, “*kelimenin tam anlamıyla yok edilmiş*”, söz konusu bölge “*şimdiye kadar görülmemiş sayıda cesetle kaplı bir ova*” halini almıştı. Ancak elde edilen bilgilere göre Bulgaristan kuvvetleri ağır kayıplar vermiş olmasına rağmen Seyidler civarındaki demiryolunu dinamitle havaya uçurmuş ve Lüleburgaz'ın güneyine doğru harekete geçmişti. Cirilli, bu duyumların doğru olması halinde Edirne'nin İstanbul ile olan iletişiminin kesileceğinden bir hayli endişe etmekteydi. Fransız gazeteci telgrafında son olarak “*yetkili bir kaynaktan*” elde ettiği bilgiye değinerek, Bulgar askerlerinin “*tuzak amacıyla*” ezan okuduklarını, bunu duyan Osmanlı askerlerinin namaz kılmaya başlamalarının ardından üzerlerine ateş

⁵ Kuşatma sırasında şehirde redif asker olarak görevde bulunan Raif Necdet Kestelli de tıpkı Cirilli gibi 26 Ekim 1912 tarihinden itibaren Edirne'ye “*ne gazete, ne de mektup*” geldiğini belirtmektedir, (Kestelli, 2001: 19).

açtıklarını belirtmektedir. Cirilli, bu yaşananları “*okuyucularının vicdanına*” ve “*medeni milletlerin askerî yetkililerine*” bırakarak, bu eylemde bulunan Bulgar askerlerini eleştirmektedir (*Le Matin*, 3 Kasım 1912: 3).⁶

Fransız gazetecinin 9 Kasım 1912 tarihinde gönderdiği bir diğer telgraf “*Edirne Hâlâ Ayakta*” başlığı ile yayımlanırken bu ifadeler, kamuoyundaki genel beklentinin Edirne’nin Bulgaristan ordusu tarafından ele geçirileceği yönünde olduğuna işaret etmektedir. Cirilli bu telgrafta, Mehmet Şükrü Paşa tarafından 7-8 Kasım tarihlerinde Maraş ve çevresinde meydana gelen muharebelerde Bulgaristan kuvvetlerinin ağır zayıatlar vererek geri çekildiğini belirten bir beyanname yayımlandığını ayrıca çok sayıda silah ve mühimmatın da Osmanlı birlikleri tarafından ele geçirildiğini belirtmektedir. Özellikle 8 Kasım günü Maraş ve Sinekli taraflarında şiddetli top ateşlerinin meydana geldiğini ifade eden Cirilli, bombardımanın 9 Kasım sabahı da olanca şiddetiyle devam ettiğini aktarmaktadır. Cirilli, aynı gün öğle saatlerinde ikinci bir telgraf daha gönderme fırsatı bulmuş olacak ki “*Saat 11.30*” notuyla yayımlanan bu haberde, “*Bulgar kuvvetlerine rehberlik eden komitacıların 26 Ekim’den bu yana telgraf iletişimini engellediği*” belirtilmektedir (*Le Matin*, 12 Kasım 1912: 1).

Anlaşılan o ki Cirilli Kasım ayında gönderdiği bu telgrafın ardından uzun bir süre *Le Matin* gazetesi ile iletişim kuramamıştır. Nitekim Edirne’nin başta İstanbul olmak üzere dış dünya ile olan irtibatı Kasım ayından itibaren sık sık kesintiye uğramıştır (*Tanin*, 27 Nisan 1913: 1). Yine Cirilli’nin kaleme aldığı günlükteki 25 Ekim 1912 tarihli notlara bakılacak olursa Kurmay Başkan Binbaşı Fuad Bey’in, gazetelere gönderilen telgraflar için ilgili sansür memurlarına son derece dikkatli olmalarına dair verdiği emir, bu noktada altı çizilmesi gereken bir diğer önemli husustur (Cirilli, 2012: 44).

⁶ Bulgar askerlerinin kuşatma boyunca bu tür hilelere başvurduğu dönemin tanıkları tarafından kaleme alınan metinlere de yansımıştır. Christoff’un ifadelerine göre iki taraf arasında süren çatışmalar esnasında Bulgar askerleri “*borazanlarla Türk havası çalarak ilerlemiş*”, Osmanlı askerlerinin dur ihtarına uymayan düşman askerleri Türkçe konuşarak Edirne’yi Bulgarlara karşı savunmak için Arabistan’dan geldiklerini ifade ederek ilerlemeye devam etmiş, Türk askerleri ile aralarında 40 adım kadar mesafe kalınca ateş etmeye başlamış ve 2.000 askerden meydana gelen birlikten sadece 40 kişi sağ kalmıştı. Bulgar askerleri bu “stratejilerini” Papaztepe mevkiinde gerçekleşen bir çarpışma sırasında da uygulamış, “*Padişahım çok yaşa!*” ve “*Lâ ilâhe illallah Muhammed Resûlullah*” ifadeleriyle Osmanlı askerlerine doğru yaklaşan Bulgar askerleri bu defa amaçlarına ulaşamamış ve durumu fark eden Osmanlı askerleri tarafından açılan ateşte ağır kayıplar vermiştir (Christoff, 2017: 76-77, 82).

Öte taraftan 28 Ekim 1912 tarihinde Edirne Posta ve Telgraf Başmüdüriyeti'nin Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti'ne ilettiği telgraf, bu meselenin çok daha detaylı bir şekilde ele alındığı göstermektedir. Söz konusu telgrafta, Edirne'deki yabancı konsoloslar tarafından yazılan gizli ibareli telgrafların kontrol edildiği fakat açık ibareli telgraflar için böyle bir kontrol işleminin gerçekleştirilmediği belirtilmiştir. Nezaret bu durum karşısında savaşın sonuna kadar “*Edirne gibi ehemmiyet-i harbiyeyi haiz olan*” yerlerde özellikle muharip devlet vatandaşlarının gönderdiği ve aynı vatandaşlara gelen tüm telgrafların kontrol edilmesinin “*devlet menfaatine*” olacağını bildirmiştir (BOA, *HMSŞ. İŞO.*, 61/7, s. 10/1; 10/2; 10/3). Ekim ayının son günlerine gelindiğinde uygulamaya alınan bu karar, başta Edirne olmak üzere savaşın devam ettiği şehirlerdeki telgraf iletişimine resmî bir denetim getirildiğine işaret etmektedir. Bu uygulamanın kapsamı 1913'ün Ocak ayına gelindiğinde daha da genişletilmiş, yerel posta merkezlerinin yanı sıra yabancı postahaneler de denetim altına alınmış, özellikle Bulgaristan'a gönderilecek olan tüm mektup ve telgraflar ayrıntılı bir şekilde tetkik edilmeye başlanmıştır (BOA, *HR.SYS.*, 2080/3, s. 1).

Fransız gazetecinin Le Matin'e gönderdiği son telgrafa bakılacak olursa, Bulgaristan ordusunun Şubat ayının sonuna doğru şehri “*acımasızca ve gereksiz yere*” bombaladığı belirtilirken, Edirne'deki yabancı konsoloslukların “*bu insanlık dışı bombardmanı kendi elçiliklerine gönderdikleri ortak telgraf ile protesto*” ettiklerine değinilmektedir (Tanin, 19 Mayıs 1913: 1). Konsoloslar, kendi vatandaşları için bombardmandan uzak ve tarafsız bir bölge talebinde bulunurken, şehirdeki erzak durumunun “*şimdilik*” iyi olduğunu belirten Cirilli, başta Mehmet Şükrü Paşa olmak üzere tüm subay ve askerlerin Edirne'yi kahramanca savunduğunu da sözlerine eklemiştir (Le Matin, 26 Şubat 1913: 1). Cirilli'nin Edirne'den Le Matin'e gönderdiği telgrafların içeriği genellikle kuşatmanın askerî boyutunu konu edinirken kendisinin bu süre zarfında şehirde bulunan Fransa Konsolosu Marcel Cuinet (Birbudak, 2016: 55-77) ile temas halinde bulunduğu da göz önüne alınırsa gerek telgraflarında gerekse kaleme aldığı günlüklerde dönemin resmî ve toplumsal yönleri hakkında da bilgilerin yer aldığı görülmektedir (Le Matin, 20 Nisan 1913: 2).⁷

3. *Graphic Dergisi Savaş Muhabiri Philip Gibbs*

1 Mayıs 1877 tarihinde Londra'da dünyaya gelen Philip Gibbs, İngiliz basınının önemli savaş muhabirlerinden biri olmakla birlikte aynı zamanda

⁷ Makalede tercüme desteği aldığım Sinan Mehmet Ali hocama teşekkür ederim.

oldukça üretken bir roman yazarıdır. İlk makalesi 1894 yılında Daily Chronicle’de yayımlanan Gibbs, savaş muhabirliği şöhretini her ne kadar I. Dünya Savaşı’na borçlu olsa da kendisi bu görevi ilk kez I. Balkan Savaşı’nda Graphic dergisi adına üstlenmiştir. Ancak bunun da ötesinde Gibbs’in bir gazeteci olarak askerî yetkililer ile ilk teması, İngiltere Savaş Bakanlığı’nın Gibbs’ten ordu hakkında geniş kapsamlı bir yazı dizisi hazırlamasını istediği 1909 yılına kadar uzanmaktadır. Dönemin Bakanı Haldane’in ordunun seferberlik organizasyonu, askere alım ve zorunlu askerlik hizmeti kapsamında gerçekleştirdiği reformları konu edinen bu yazı dizisi, Gibbs’in savaş muhabirliği kariyeri öncesinde kendisine teorik bakımından önemli bir avantaj sağlamış gibi gözükmektedir.

Gibbs, savaş öncesi dönemde Balkanların siyasi ve politik atmosferinden ziyade yarımadanın toplumsal yapısı üzerine yazılar yayımlarken, bölgede bir savaş çıkması halinde cepheye muhabir olarak gidebilmenin planlarını yapmaktaydı. İngiliz basınının önde gelen gazeteleri Daily Chronicle ve Westminster Gazette, hâlihazırda Bulgaristan ve Osmanlı Devleti’nde bulunan muhabirleri aracılığıyla savaş gündemini yakından takip ederken, bu durum Gibbs için bir hayal kırıklığı meydana getirmişti. Bu sırada Graphic dergisi editörü John M. Bulloch kendisine Balkan Savaşı’na muhabir olarak katılmasını teklif ettiğinde “*bir savaş muhabiri olma şansını*” kaçırmak istemeyen Gibbs, Daily Chronicle olan sözleşmesini feshederek, Graphic adına Bulgaristan’a doğru harekete geçmiştir.

Uzun bir yolculuğun ardından ilk olarak Belgrad’a ulaşan Gibbs, burada bulunan diğer savaş muhabirlerinin arasına katılmıştır. Nitekim çoğunluğu İngilizlerden meydana gelen savaş muhabirleri grubu içerisinde pek de yabancılık çekmeyen Gibbs, Henry Nevinson, Charles Hands, S. J. Pryor, McHugh, Burleigh ve Villiers ile daha önceden tanışmaktaydı. Öte taraftan meslektaşı ve oldukça eski bir arkadaşı olan Henry Nevinson “*yıllardır Daily Chronicle’in dış muhabirliğini yapan*” Gibbs’in Belgrad’a Graphic için gelmiş olmasına oldukça şaşırılmıştır. Gibbs, Belgrad’a ulaştığında bir savaş muhabirinin ihtiyaç duyduğu not, eskiz defteri ve kurşun kalemlerle birlikte yiyecek ve konaklama ihtiyacını karşılamaya yetecek kadar bir bütçeye sahipti. Editör Bulloch, Gibbs’e sunduğu bu ekipman ve bütçenin yanı sıra kendisini koruyabilmesi için bir tabanca vermek istediysen de Gibbs bu teklifi pek de akıllıca bulmayarak geri çevirmiştir. Nitekim Gibbs’in pasaport ve gerekli çalışma belgelerine sahip olmasına rağmen Belgrad’da bulunduğu ilk günlerde bir casus olarak tutuklandığı göz önüne alınırsa kendisinin yerinde bir karar verdiği söylenebilir. Gibbs her ne kadar ertesi

gün serbest bırakılsa da “*şüpheli izlenimi uyandırabilecek*” herhangi bir durumu olmadığını düşünmekteydi. Gibbs, Belgrad’tan Sofya’ya geçtiğinde de benzer sorunlar ve ağır bir askerî sansür ile karşılaşmıştır. Sofya’dan yapılan açıklamalar, savaş muhabirlerinin cephedeki güvenliğinin üst seviyede tutulacağı ve kendilerine her türlü yardımın sağlanacağı yönünde olsa da Gibbs’in başından geçenler hem “*sinir bozucu*” hem de savaş muhabirliği kariyeri adına bir “*hayal kırıklığı*” meydana getirmişti. Gibbs’in yaşadığı hayal kırıklığı, 14 Ekim 1912 tarihine gelindiğinde savaş muhabirlerinin hâlâ konakladıkları otellerde tutulması nedeniyle daha da artış göstermişti.

Görsel 2: Philip Gibbs, savaş sahasında

Savaşın başladığı, 18 Ekim sabahı kamuoyuna bildirilirken Gibbs ertesi gün kaleme aldığı notlarında savaş muhabirlerinin “*endişeli, sabırsız ve umutsuz*” olduğunu şu serzenişlerle kâğıda dökmekteydi; “*Savaş başladı ve biz tarih yazarları hâlâ cepheden uzak tutuluyoruz*” (Woodward, 1995: 109). Gibbs, Graphic’e ilettiği bir telgrafta savaş muhabirlerinin elde ettiği bilgilerin “*ikinci elden kaynak*” değeri taşıdığına değinmekte ve tam da bu nedenle “*Sofya’da bulunmanın boşuna*” olduğundan şikâyet etmekteydi. Ancak Gibbs’in 1914 yılında yayımlanan eseri incelendiğinde kendisinin tüm kısıtlamalara rağmen Graphic’e düzensiz de olsa telgraf gönderebildiği anlaşılmaktadır. Gibbs’in gönderdiği telgraflarda yer alan haberler savaşın daha çok Eski Zağra, Mustafapaşa ve Edirne’deki kamusal ve sosyolojik boyutuna odaklanmaktaydı. Öte yandan cephe hattına kadar ulaşabilmeyi başaran Gibbs, savaş sahnelerini oldukça ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiş, hatta yaralı ve ölü sayıları hakkında oldukça net ifadeler kullanarak sürecin askerî yönü hakkında detaylı bilgiler paylaşmıştır.

Gibbs, Bulgaristan askerî yetkilileri tarafından savaş muhabirlerine karşı uygulanan sansürün bir taraftan anlamlı ve gerekli olduğunu belirtirken, öte yandan bu sansürün tutarsız tarafları olduğunu düşünmekteydi. Gibbs'e göre Bulgar yetkililer “*adam kayırmacılık*” yapmakta, kimi muhabirlerin cepheye kadar ilerlemesine izin verilirken büyük bir kısmının hareket etmesine dahi izin verilmemekteydi. Gibbs'e göre Mustafapaşa'da alıkonulan ve görevlerini yerine getirmesi engellenen 32 savaş muhabiri bu durumun en açık göstergesiydi (Woodward, 1995: 105-112). Amerikan basının önemli gazetelerinden The Sun'ın haberine bakılacak olursa, Bulgaristan askerî yetkilileri savaş muhabirlerini, Batı'da Belgrad ve Üsküp sınırından Doğu'da Köstence ve Mustafapaşa sınırına kadar uzanan alanda kontrol altında tutmaktaydı. Bununla birlikte savaşın ilerleyen dönemlerinde Çatalca'ya kadar yaklaşan Bulgaristan ordusu, savaş muhabirlerine karşı olan mevcut tutumunu bu bölgede de devam ettirmiştir. Öte taraftan savaşın başlangıcında Mustafapaşa'da bulunan muhabirler, Edirne ve civarında meydana gelen muharebeleri takip edebilmeleri için 9 Kasım tarihinde Eski Zağra'ya sevk edilmiştir (*The Sun*, 15 Aralık 1912: 3).

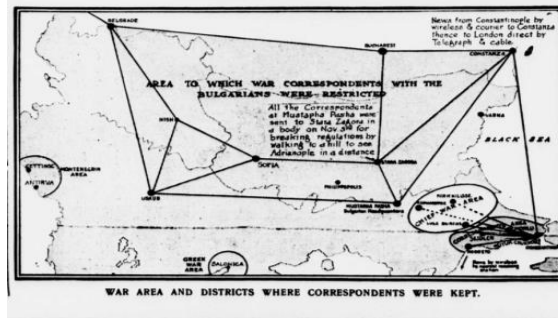

Görsel 3: Sofya'da bulunan savaş muhabirlerinin Eski Zağra'ya sevk
(*The Sphere*, 9 Kasım 1912: 139)

Anlaşıldığı kadarıyla burada da cephe hattının dışında tutulan savaş muhabirleri harekete geçmek için bekledikleri fırsatı 3 Aralık 1912 tarihinde, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında müzakere edilmekte olan ateşkes görüşmeleri sırasında ele geçirmişlerdi. Böylece Bulgaristan ordusu içerisinde bulunan savaş muhabirlerinden bir kısmı, Edirne kuşatmasına bizzat tanıklık etme imkânı elde etmişti. Gibbs'e göre hiçbir askerî bilgiye sahip olmayan insanlar bile bu savaşta en önemli şehrin Edirne olduğunu pek ala bilmekteydi. Osmanlı ordusu için stratejik bir üst vazifesi gören Edirne, aynı zamanda İstanbul'dan Bulgaristan'a uzanan ana hatta en fazla askerî tahkimatın yapıldığı yerdi. Dolayısıyla Bulgaristan ordusunun kuzey

doğu yönünde yani Trakya Bölgesi'ndeki yürüyüşünde başarılı olabilmesi için Edirne'yi sıkı bir şekilde kuşatması ve ele geçirmesi gerekmekteydi.

Gibbs, Edirne civarında meydana gelen muharebelere dair bazı çıkarımlarda bulunsa da genellikle resmî yetkililerden edindiği bilgiler ile yetinmek zorunda kalmıştır. Gibbs her ne kadar bu bilgilere inandığını ifade etse de resmî yetkililerinin aktardıklarına bakılacak olursa İngiliz gazetecinin ciddi bir yanılgı içinde olduğu söylenebilir. Nitekim “*dost canlısı bir memur*”un Edirne'nin hiçbir zaman bombardımana tutulmadığı, sadece şehri çevreleyen tabyaların hedef alındığına yönelik verdiği bilgiler oldukça tartışmalıdır. Aynı memur daha sonra “*sivil halkın boş yere ölmesini istemeyen*” Bulgaristan ordusunun bu konuda da oldukça dikkatli davrandığını ve top atışlarının büyük bir özenle gerçekleştirildiğini belirtse de dönemin kaynakları incelendiğinde işin aslının pek de öyle olmadığı görülmektedir. Yine kendisine verilen bilgiler doğrultusunda Selimiye Camii'nin bu bombardımanlardan hasar görmediğine değinen İngiliz gazeteci, bu ifadelerinde de büyük bir yanılgı içerisindedir (Gibbs ve Grant, 1913: 105).⁸ Gibbs bununla birlikte civarda bulunan savaş muhabirlerinin herhangi bir bombardımandan söz etmeyişlerini, Bulgaristan resmî yetkililerini haklı çıkaracak bir delil olarak değerlendirmekteydi (Gibbs ve Grant, 1913: 103-104).

Görsel 4: Bulgaristan ordusunun savaş muhabirlerini kontrol altında tuttuğu bölge (*The Sun*, 15 Aralık 1912: 3)

⁸ ABD, Fransa, İngiltere, Rusya, Almanya, Avusturya ve Macaristan'ın önde gelen siyasi ve entelektüelleri tarafından genelde Balkan Savaşları özelde ise Balkan halkları arasındaki mücadelelerin tarihsel kökenleri ve bu halkların birbirlerine karşı olan tutumlarını araştırmak için kurulan uluslararası komisyonca Edirne'de yapılan incelemelerde, Selimiye Camii de dahil olmak üzere şehrin kuşatma sırasında ağır şekilde tahrip edildiği belgesel mahiyetteki fotoğraflarla ortaya konmuştur (Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars, 1914: 109-223).

Tüm bu yanlışlara rağmen Graphic Dergisi savaş muhabiri Philip Gibbs ile yine İngiliz basınının önemli gazetelerinden Daily Mirror'un savaş muhabiri Bernard Grant'ın Osmanlı Doğu Ordusu içerisindeki gözlemlerinin yer aldığı ve savaşın iki farklı cephedeki yansımalarını içeren müşterek eserleri, Balkan Savaşları hakkında yayımlanan ilk otobiyografik metinlerden biri olması bakımından önem arz etmektedir (Gibbs ve Grant, 1913: 106; *Bystander*, 15 Ocak 1913: 150).

4. *Daily Mirror Savaş Muhabiri Horace Grant*

Horace Grant, abileri Tom ve Bernard ile birlikte foto muhabirliğin öncüsü olarak kabul edilen “*Grant Biradeler*”in en küçük üyesidir. 1904 yılında Daily Mirror gazetesinde görev almaya başlayan Tom Grant, basın fotoğrafçılığının İngiltere’deki ilk temsilcilerinden biri olmakla birlikte diğer 2 kardeşinin de aynı gazetede benzer görevlerde bulunması adına bir kapı aralamıştır (Portfoliov, 2014: 5). İşin ilginç yanı, Grant kardeşlerin I. Balkan Savaşı’nda Daily Mirror için aynı anda farklı cephelerde savaş muhabiri olarak görev başında olmasıdır. Bernard Grant, Osmanlı ordusu ile birlikte Trakya Bölgesi’nde, Tom Grant Yunanistan ordusu ile birlikte Selanik’te, Horace Grant ise Bulgaristan ordusu ile birlikte Lüleburgaz ve Kırklareli muharebelerinin yanı sıra Edirne kuşatmasının bir bölümünde görev almıştır. Ancak Daily Mirror’ın cephe hattında görevlendirdiği savaş muhabirleri sadece Grant kardeşler ile sınırlı değildi. 2 Kasım 1912 tarihinde 9. yayın yılına giren Daily Mirror, “*bu uzun hikâyedeki en başarılı yılın 1912*” olduğunu ifade ederken, bu başarıdaki en büyük payı savaş muhabirlerine vermektedir. Nitekim henüz 1 yıl önce Trablusgarp’ta görev yapan savaş muhabirlerinin gönderdiği haber ve fotoğraflar hâlâ “*herkesin dilindeydi*”. Gazete, kısa süre önce başlayan Balkan Savaşı için çok daha geniş kapsamlı bir savaş muhabiri ekibi oluşturarak “*heyecan ve tehlikenin*” ayrılmaz parçaları olan tam 10 personelini cephede görevlendirmiş, muhabirlerini Londra ile kesintisiz ve hızlı bir iletişim kurabilmeleri için gerekli teçhizatla donatmıştı (*Daily Mirror*, 2 Kasım 1912: 5). Hâlihazırda Sofya’da bulunan Horace Grant, daha önce İngiliz savaş gemisi Lutine’in kurtarılması için gerçekleştirilen dalışlara katılmasıyla Daily Mirror’ın heyecan ve tehlike tutkunu muhabirleri arasında yer almaktaydı (*Daily Mirror*, 11 Ekim 1912: 4).

THE GRANT BROTHERS

Görsel 5: Grant Biraderler (Horace Grant ortada)

Horace Grant, savaş sırasındaki ilk ciddi aksiyonunu meslektaşlarıyla birlikte Bulgaristan ordusu tarafından ele geçirilen Mustafapaşa'ya ulaşarak gerçekleştirir. Trenden iner inmez şehre ulaşacağını düşünen muhabirler, merkez ile tren istasyonu arasında 4 millik mesafe olduğunu öğrenince, konaklama açısından kısıtlı imkânlarla sahip Mustafapaşa'da konforlu bir oda bulabilmek için *“kimi at sırtında, kimi öküz vagonlarında kimi ise yaya olarak dostça bir rekabete girer”*. Horace Grant'ın adeta bir *“sprinter”* gibi koştuğunu ifade eden Philip Gibbs, kendilerinin bu yarışı en önde tamamlayan ilk 2 kişi olduklarını fakat şehir merkezine ulaştıklarında duvarı yıkık, kapısı ve pencereleri kırık boş bir evden başka bir şey bulamadıklarını belirtir (Gibbs ve Grant, 1913: 75).

Görsel 6: Horace Grant (ortada) Balkan Savaşı'nda bir diğer İngiliz muhabir Philip Gibbs (solda) ile Yeni Zağra'da tren beklerken (Kerby, 2016: 19)

Grant ve Gibbs Mustafapaşa'daki ilk gecelerini İngiliz meslektaşlarından Times gazetesi savaş muhabiri Bay Pryor ile birlikte şehrin yaklaşık 1 mil

dışındaki küçük bir çiftlik evinde geçirme şansını elde ederler (Gibbs ve Grant, 1913: 76-77). I. Balkan Savaşı sırasında genellikle birlikte hareket ettikleri anlaşılan Horace Grant ve Philip Gibbs, bölgede zorlu koşullar altında gerçekleştirdikleri diğer yolculuklarda da beraberlerdir (Gibbs ve Grant, 1913: 117). Grant, Mustafapaşa'dan gönderdiği ilk telgrafta Edirne'nin 18 mil uzağında olduklarını belirtirken karşılaştığı manzaraları şu şekilde kaleme alır; “*gün boyunca öküzler ve atlar tarafından çekilen arabalarda adeta paketlenmiş gibi oturan insanların oluşturduğu kalabalık, Edirne'ye doğru akan sonsuz bir nehri andırmaktaydı*”. Grant “*bu acınılası manzara*” karşısında yerlerini terk eden Türklerden kaçının geri dönebileceğini merak ederken, Mustafapaşa'nın ilerisinde bulunan bir tepeye çıkarak “*savaşın dehşetini*” izlemeye başlamıştır. Bu esnada silah seslerini duyan ve yanan köyleri gören Grant'ın gözüne, gökyüzünde Edirne üzerinde keşif uçuşu gerçekleştiren bir Bulgar tayyaresi ilişir. Öte taraftan yazdığı telgrafta geçen her kelimenin Bulgaristan sansür memurları tarafından didik didik okunacağını belirten Grant, telgrafının eksik ulaşma ihtimali bulunduğunu da sözlerine ekler (*Daily Mirror*, 7 Kasım 1912: 4).

Görsel 7: Horace Grant, Sofya'da bulunduğu sırada Avusturya casusu olduğu ileri sürülerek belirli bir süre iki Bulgar askerinin nezaretinde bulunmuştur (*Daily Mirror*, 19 Ekim 1912: 5)

Nitekim savaş muhabirleri üzerine uygulanan sansürün her geçen gün daha da şiddetlendiğini belirten Grant, “*bu zorunlu gözaltı ve hareketsizlik*” halinin “*sinirlerini bozduğunu*” belirtir. Kasım ayının ortasına geldiğinde Edirne'ye biraz daha yaklaşma şansı elde eden İngiliz muhabir, üzerine çıktığı tepeden hiçbir şey göremese de “*patlayan mermilerin sesini*” net bir şekilde işitmiştir. Aynı günün gece yarısı konakladığı odanın “*Bulgarların Edirne'ye attığı toplarla titrediğini*” ifade eden Grant, sözlerini şu şekilde sürdürür; “*mürekkep siyahı gökyüzü, atılan mermilerle aydınlandı*”. Bu ana

tanıklık etmek için odasından çıkan ve yüksek bir tepeye doğru yol alan Grant, nöbetçi askerlerin kendisine izin vermediğini, hemen önlerinde duran cesetleri fotoğraf çekmesinin de yasak olduğunu öğrenerek geri dönmüştür (*Daily Mirror*, 19 Kasım 1912: 4). Kasım ayının sonunda, önce Mustafapaşa'ya sonra da Sofya'ya çekilen savaş muhabirleri arasında yer alan Grant, yolculuk yaptığı trende çok sayıda Bulgar askerinin olduğunu, “*hasret dolu, gözü yaşlı anne ve kadınların*” treni dört gözle fakat “*boşuna*” bekleediklerini ifade etmiştir (*Daily Mirror*, 26 Kasım 1912: 4).

5. *Morning Post* Savaş Muhabiri Frank Ignatius Fox

Frank Ignatius Fox, 12 Ağustos 1874 tarihinde Güney Avustralya'nın en kalabalık şehirlerinden Adelaide'de, Charles James ve Mary Ann, née Toole'ın ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Fox, Tasmanian Mail gazetesinin direktörü olan babasının desteğiyle erken yaşlardan itibaren bu gazetede kısa yazılar kaleme almaya başlamıştır. 1900 yılından itibaren Sydney'de Daily Telegraph ve Truth gazeteleri için çalışmalarda bulunan Fox, ertesini yıl edebî, siyasi ve kısmen de ticari bir yayıncılık anlayışına sahip olan Bulletin dergisinde görev almış, Avustralya'da bulunduğu süre zarfında The Call ve Lone Hand isimli dergilerde de editörlük yapmıştır. Ancak bu çalışmalarla yetinmeyen Fox, günlük, bireysel ve bağımsız bir gazete yayımlayabilmek için 1909 yılında Kanada'ya gitmiş burada amacına ulaşamayınca Londra'ya geçerek Morning Post, The Times ve Daily Mail gibi prestijli gazetelerde makaleler yayımlayarak kariyerine devam etmiştir (Rutledge, 1981: 936). Fox, 1912 sonbaharına gelindiğinde, yani Balkan Savaşı patlak verdiğinde, Morning Post'un muhabiri olarak Bulgaristan'a gönderilmiştir.

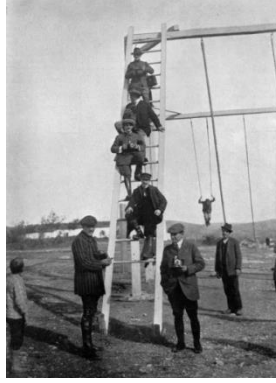
Görsel 8: Frank Ignatius Fox

İlk olarak Bulgaristan ordusu içerisinde Eski Zağra ile Edirne arasındaki karargâh merkezinde görev alan Fox, daha sonra resmî makamlardan izin alarak cephe hattına gitmiş ve çalışmalarını sıcak savaş hattında sürdürmüştür. Bulgaristan ve Sırbistan müttefik orduları tarafından kuşatma altına alınan Edirne'ye yaklaştığında, Tunca ve Meriç nehirlerinin birleştiği noktadaki geniş ova içerisinde yer alan şehirden fazlasıyla etkilendiği anlaşılan Fox'un dikkatini çeken ilk şey “*dört ince minareli ulu cami*” olarak tanımladığı Selimiye Cami olmuştur. Gözlemlerini kaleme almaya devam eden Fox, Mustafapaşa'yı bir kenara koyarak Edirne'nin de Balkanlardaki tüm Türk şehirleri gibi ilk bakışta büyümlü gözüktüğünü ancak yaklaştıkça “*kirli ve bakımsız*” olduğunu belirtirken, şehrin yüksek yerlerinde inşa edilen ve etrafı bahçelerle çevrili konakları ise “*zengin bir Türk*” geleneği olarak değerlendirmiştir (Fox, 1915: 90-91). Öte yandan Edirne'ye yaklaştıkça Bulgaristan askerî makamlarının savaş muhabirleri üzerinde uyguladıkları askerî sansürün daha da katı bir hâl aldığını ifade eden Fox, savaş hakkında sahip oldukları tek bilginin önlere geçip giden askerî nakliye trenleri ile “*uzaklardan tesadüf eseri duyulan bir silah patlaması*” olduğunu belirtmektedir (Gibbs ve Grant, 1913: 53, 115).

Fox, bugünlerde kendisini adeta bir “*sansür mahkûmu*” olarak görmekte ve Edirne'nin tutulduğu bombardımanın savaş muhabirlerinden gizlendiğini ifade etmektedir (Fox, 1915: 94-95). Morning Post adına bölgeye geldiğinde Bulgar askerî yetkililerinin kendilerine “*nazik*” davranmasını ümit eden İngiliz muhabir, sadece Karadağ ve Yunanistan orduları içerisinde bulunan muhabirlerin görevlerini gerçek anlamıyla yerine getirebildiğini düşünmektedir.⁹ Öte yandan Sırbistan askerî makamlarının da tıpkı Bulgaristan gibi muhabirler üzerinde ciddi bir askerî sansür uyguladığını belirten Fox, bu uygulamaların devam etmesi halinde gelecekte savaş muhabirliği mesleğinin tamamıyla ortadan kalkacağına yönelik ciddi endişeler taşımaktaydı. Fox, her ne kadar cephede meydana gelen bir savaşın muhabirlerin gözü önünde gerçekleşmesini bekleme de uygulanan sansürün kendi içerisinde tutarlı olması gerektiğini savunmaktaydı (Fox,

⁹ Karadağ ordusu içerisinde görev almak isteyen fakat askerî operasyonlara bölgedeki diğer meslektaşları gibi dâhil edilmeyen Fransız kardeşler Jérôme ve Jean Tharaud'un ifadelerine bakılacak olursa Fox'un bu noktada yanlış içerisindedir. Buna göre Büyük Otel'de bulunan 25 gazeteci, savaş hakkında şans eseri cepheden gelen yaralı bir askerinin söylediklerinin haricinde herhangi bir bilgiye sahip değildi. Öte yandan elde edilen bilgiler de uygulanan sansür nedeniyle telgrafla gazetelere iletilmemekte, sadece Karadağlı bir subayın belediye olarak ifade edilebilecek bir binada günün operasyonları hakkında verdiği bilgiler ile yetinilmekte; hatta savaş muhabirlerinin burada yaptıkları tek şey poker oynamaktan ibaretti, (Tharaud, 2013: 13-14).

1915: 99). Nitekim Fox, eserinde her ne kadar ismini paylaşmasa da Sofya'da imtiyazlı bir çalışma ortamına sahip olan tek muhabirin aynı zamanda Bulgaristan kabinesinin gayri resmî bir üyesi olduğunu belirterek gazetecinin sahip olduğu “*ayrıcalıklı pozisyonun*” altını çizmektedir.

Görsel 9: Bulgaristan ordusu tarafından Eski Zağra'da cephe gerisinde tutulan savaş muhabirleri (*Bystander*, 13 Kasım 1912: 353).¹⁰

Benzer şekilde savaşın başlangıcında Rus ve Fransız muhabirlerin yanı sıra sadece 2 İngiliz muhabire görece kolaylık sağlandığını ifade eden Fox, kendisinin ise ancak savaşın sonuna doğru çalışma izni alabildiğini, sansürün “*sert*” olabileceğini fakat bu türden taraflı uygulamalar ile şüpheye yer bırakmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu doğrultuda çalışma şartlarının elverişliliği bakımından Bulgaristan askerî makamlarının ilk sırayı Rus muhabirlere verdiğini belirten Fox, bu sıralamayı Fransız, İngiliz, Amerikan, İtalyan, Alman ve Avusturyalı muhabirler ile sürdürmektedir. Bu bağlamda Kırklareli'den Morning Post'a gönderdiği telgrafın neredeyse tamamen sansürlendiğini örnek gösteren Fox, gazeteye ulaşan bu telgrafın haber içeriği bakımından hiçbir öneme sahip olmadığını düşünmektedir (Fox, 1915: 100).

¹⁰ Eski Zağra'daki savaş muhabirlerini gösteren fotoğrafın altında, muhabirlerin cepheye bulunmasına izin verilmediğine değinilmektedir. Boş zamanlarını civarda bulunan spor salonunda ve salonun bahçesinde geçiren muhabirlerin savaşa dair elde edebildiği tek bilgi, merdivene tırmanarak uzaklardan görülen anlık bir duman bulutundan başka bir şey değildi. Gibbs'in de belirttiği üzere, Bulgar askerî yetkilileri, ordu içerisinde görevde bulunan muhabirleri, bir arkadaş hatta bir görevli olarak değil, bir düşman olarak görüyor ve kendilerine savaş esiri gibi davranıyordu (Gibbs ve Grant, 1913: 53, 115).

6. *Le Jurnal Savaş Muhabiri Henry Barby*

Fransız Le Jurnal gazetesinin muhabiri Henry Barby, I. Balkan Savaşı'nın başlangıcında Sırbistan ordusu içerisinde görev alarak Kumanovo, Pirlepe ve Manastır'da meydana gelen muharebeleri takip etmiştir. Savaşın ilerleyen dönemlerinde Edirne'yi kuşatan Bulgaristan ordusuna takviye kuvvet olarak gönderilen Sırbistan askerleri ile birlikte bölgeye gelen Henry Barby, Edirne'ye yapılan son hücumu ve şehrin ele geçirilişine tanıklık etmiş; bu süreçteki gözlemlerini "*Les Victoires Serbes (Sırp Zaferleri)*" başlığı altında yayımlamıştır.¹¹ Fransız gazeteci, I. Balkan Savaşı müttefiklerinden Bulgaristan ve Sırbistan'ın II. Balkan Savaşı'nda birbirleri ile girdiği mücadeleyi ise "*Brégalnitsa La guerre serbo-bulgare (Bregelnica Sırp-Bulgar Savaşı)*" başlıklı eserinde ayrıntılarıyla kaleme almıştır (Barby, 1914).

Henry Barby, Le Jurnal'de yayımlanan makalelerinde genellikle Bulgaristan ordusunun I. Balkan Savaşı'nda gerçekleştirdiği vahşet ve mezalim olaylarına değinmiştir. Nitekim savaş sırasında görece Sırp yanlısı bir yayıncılık anlayışı takip ettiği anlaşılan Le Jurnal (Bilheur, 2010: 48), Bulgaristan ordusunun Müslümanların yanı sıra Hristiyanlara da benzer bir "*barbarlık*" gösterdiğini, din ayrımı yapılmaksızın Sırp, Rum ve Türk köylerinin yağmalanıp yakıldığına dair pek çok habere sütunlarında yer vermiştir (Barby, 1914: 270-274).

7. *Novoye Vremya Savaş Muhabiri Maschkow*

I. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan ordusu ile birlikte Edirne kuşatmasında görevde bulunan Petersburg merkezli Novoye Vremya gazetesinin Rus muhabiri Maschkow, meslekî faaliyetlerinin ötesinde 1913 yılının Eylül ayında yayımlanan "*Les atrocités des Bulgares en Thrace (Trakya'da Bulgar Mezalimleri)*" başlıklı çalışması ile ön plana çıkmaktadır. Maschkow, bu

¹¹ Henry Barby her ne kadar Edirne'nin I. Balkan Savaşı'nda müttefik ordular tarafından ele geçirilişini bir "Sırp Zaferi" olarak yorumlasa da bu tespitin tartışmaya açık olduğu söylenebilir. Aslına bakılırsa Mehmet Şükrü Paşa öncülüğünde Edirne'de 6 ay boyunca gerçekleştirilen müdafaa, kendisinin Osmanlı basınında olduğu kadar Avrupa basınında da "kahraman" ve "şanlı mağlup" gibi övgü dolu sözlerle anılmasına; bu durum da iki müttefik ülke arasında Paşa'yı ilk kez kendilerinin esir ettiğine yani şehri kendi ordularının ele geçirdiğine yönelik iddialar ileri sürmesine sebep olmuştur. Diğer bir deyişle Mehmet Şükrü Paşa ve Edirne, müttefik ordu genelkurmayları tarafından, Balkan Savaşı'nda elde edilen başarıyı perçinleyen ve hatta meşrulaştıran birer özne olarak görülmüş, paşayı ve dolayısıyla şehri ilk teslim almış olmak bir prestij meselesi haline gelmiştir, (*Tanin*, 1557: 2; *Sabah*, 15 Nisan 1913: 2).

süreçte her ne kadar Bulgaristan ordusu içerisinde bulunsa da yayımladığı eseri göz önüne alındığında kendisinin savaş sırasında bölgede tanıklık ettiği olaylar karşısında “tarafsız” kalmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Rus muhabirin 26 Ağustos 1913 tarihinde kaleme aldığı rapora dayanan söz konusu eserde, Bulgaristan ordusunun başta Edirne olmak üzere Kırklareli, Havsa, Çirmen ve Kadıköy’de gerçekleştirdiği mezalim olayları ile bu mezalime tanıklık edenlerin ifadeleri, 30 civarında fotoğraf eşliğinde kamuoyuna sunulmaktadır.¹²

8. Reichspost Savaş Muhabiri Teğmen Hermenegild Wagner

Reichspost gazetesinin savaş muhabiri olarak Bulgaristan ordusu ile birlikte görevde bulunan Wagner, aynı zamanda bir teğmendir. Aslına bakılırsa Wagner’in sahip olduğu bu çok yönlü meslekî kimlik, I. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı ordusu içerisinde yer alan ataşemiliterler ile büyük bir benzerlik göstermektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren askerî diplomat vazifesinin yanı sıra bir savaş gözlemcisi olarak savaş sahasında ve hatta cephe hattında görev almaya başlayan ataşemiliterler, ülkesinin genelkurmayları adına askerî incelemeler gerçekleştirmekte ve bu incelemelerini rapor olarak kaleme almaktaydı. Bu bağlamda 1905 Rus-Japon Savaşı’nda benzer görevler gerçekleştiren, ataşemiliterliğin değişen ve gelişen misyonlarını başarılı bir şekilde yerine getiren Pertev Paşa, Osmanlı Harbiyesi’nin ön plana çıkan örneklerinden biridir (BOA, *Y. MTV.*, 275/103; BOA, *BEO.*, 3876/290666). Ataşemiliterler, askerî tarih açısından genelkurmaylar çağı olarak da isimlendirilen 20. yüzyılın en önemli ve aktif personellerinden biri olarak Portekiz’den Japonya’ya Hollanda’dan İsveç ve İngiltere’ye kadar, I. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı ordusu içerisinde yer alarak savaş sahasında incelemeler gerçekleştirmiştir (BOA, *HR.SYS.*, 1967/1, s. 8; BOA, *HR.SYS.*, 1967/1, s. 19). Yine I. Balkan Savaşı sırasında Osmanlı Batı Ordusu içerisinde bulunan Avusturya Zabiti Hoffman’ın aynı zamanda Neue Freie Presse gazetesinin muhabiri olması, Wagner’in sahip olduğu bu çok yönlü meslekî kimlikle büyük bir benzerlik göstermektedir.

Biyografisi hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olmadığımız Wagner, I. Balkan Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte yayımladığı hatıralarının “*Edirne İstihkâmatının Etrafında*” ve “*Edirne Üzerinde Bir Tayyare*” başlığını

¹² Maschkow’un Bulgaristan ordusunun Edirne ve Trakya Bölgesi’nde gerçekleştirdiği mezalimleri konu edinen 31 sayfalık eseri her ne kadar mütevazı bir içeriğe sahip gibi gözükse de eserde yer alan 30 adet fotoğraf, Balkan Savaşları bağlamında en fazla çalışma yapılan hatta bu alana ait literatürün en önemli temalarından biri olan “mezalim” olgusunun yer aldığı ilk kaynaklardan biri olması bakımından önem arz etmektedir (Maschkow, 1913).

verdiği 2 bölümünde, kuşatma tarihi hakkında önemli bilgiler paylaşmaktadır.

Wagner 20 bölümden meydana gelen hatıralarının “*Edirne İstihkâmatı Etrafında*” başlığını verdiği 15. bölümüne şehir coğrafyasından bahsederek giriş yapmaktadır. “*Kadim şehir*” olarak ifade ettiği Edirne’nin tarih öncesi çağlardan itibaren birçok kez işgale uğradığını belirten Wagner, daha sonra Bulgaristan ordusunun Edirne’yi ele geçirmek için hazırladığı askerî planlardan söz etmektedir. Wagner’in aktardıklarına bakılacak olursa Bulgaristan ordusu öncelikle Kırklareli ve civarındaki kontrolü ele geçirmeyi hedeflerken bu planın en önemli parçası, General İvanof kumandasındaki 2. Ordu’nun Edirne üzerine gerçekleştireceği yürüyüştü. General İvanof’un Edirne üzerine yürüyüşünü müteakip Bulgaristan ordusunun omurgasını oluşturan 8. Fırka, Meriç Nehri hattından, 3. Fırka ise Tunca Nehri’nin her iki sahilinden ilerleyecek ve böylece Osmanlı ordusunun geriye çekilmesiyle birlikte şehrin top atışı menzili altına girmesi sağlanacaktı.

Wagner, hatıralarında yeri geldiği zaman Edirne kuşatmasının ön plana çıkan aktörleri ve stratejik noktaları hakkında tarihi bilgiler vermeyi de ihmal etmemiştir. Nitekim Wagner, eserinin bu bölümünde Bulgaristan 2. Ordusu’nu komuta eden İvanof’tan bahsettiğinde generalin hayat hikâyesini uzun uzadıya okuyucuya aktarır. Bu nedenle yazarın otobiyografik bir metin olarak kaleme aldığı bu eser, bazı noktalarda karma bir biyografi çalışması hatta tarih ders kitabı formatına bürünür.

Bulgaristan ordusunun Osmanlı sınırını ilk kez 18 Ekim 1912 tarihinde geçtiğini ifade eden Wagner, Mustafapaşa’nın ertesi gün büyük miktarda erzak ile birlikte ele geçirildiğini belirtmektedir. Bulgaristan ordusunun karargâh merkezi ile cephe hattı arasında oldukça aktif olan Wagner, hem resmî yetkililerden edindiği hem de bizzat gözlemlene imkânı elde ettiği askerî operasyonlar hakkında ayrıntılı bilgiler verirken, Arda Nehri üzerinden yürüyüşe geçen 7. Fırka’nın Ortaköy ve Seymenli’de yapılan muharebelerde bölgedeki Osmanlı birliklerini püskürttüğünü belirtmektedir. Bu sırada Bulgaristan ordusu tarafından ele geçirilen Osmanlı esirlerinin Eski Zağra’ya sevk edildiğine değinen Wagner, esir düşen Osmanlı subayı Hüseyin Nureddin Bey ile bir görüşme gerçekleştirme imkânı bulmuş, Osmanlı birliklerinin nasıl mağlup olduğu ve nasıl esir düştükleri hakkında bilgiler alıp, eserini olaylara bizzat tanıklık eden kişilerin ifadeleriyle destekleyerek daha da kapsamlı hale getirmeye çalışmıştır.

Wagner, savaşın başladığı tarihten 28 Kasım 1912 tarihine kadar Bulgaristan ordusunun Edirne’ye doğru ilerleyişi ve civarda yapılan

muharebelere dair ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu veriler arasında tabya ve istihkâm mevkileri ile asker, ölü ve yaralı sayılarının ayrıntılı şekilde belirtilmesi Wagner'in hatıralarını adeta bir harp ceridesi formatında kaleme aldığını göstermekte ve eseri askerî tarih açısından önemli bir kaynak haline getirmektedir. Öte taraftan Kasım ayının sonuna gelindiğinde Bulgaristan ordusunun beklenenden fazla zayıf olması, mevcut askerî planların yeniden organize edilmesine neden olmuştur. Aynı günlerde kuşatma altında bulunan Edirne'deki erzak stoklarının azaldığına yönelik alınan istihbarat ise yeni askerî planının hazırlanmasında belirleyici olmuş; “*beyhude telefat vermektense şehri muhasara ile sıkıştırarak düşürmeye*” karar verilmiştir. Bu kararın ardından Bulgaristan ordusu Edirne'yi 28 Kasım 1912'nin sabah saatlerinden itibaren şiddetli top atışına tutmaya başlamıştır. Osmanlı ordusunun kuşatmaya son verebilmek için hemen hemen her gün yeni bir hurç hareketi gerçekleştirdiğini ifade eden Wagner, bu muharebelerin oldukça kanlı geçtiğini fakat sonucun hiçbir zaman değişmediğini belirtmektedir. Bu bölümde sözü son olarak iki taraf arasında gerçekleştirilen sulh görüşmelerine getiren Wagner, Mehmet Şükrü Paşa'nın Edirne'yi kahraman bir şekilde savunduğuna ve mağlup Osmanlı ordusunun “*şeref-i askerîyesi*”ni kurtardığına değinmektedir (Wagner, 1331: 183-209).¹³

Görsel 10: Edirne'ye tayyare ile atılan bildiriler Avrupa basınında da yer almıştır (*The Sphere*, 14 Aralık 1912: 269)

¹³ Benzer tanımlar dönemin basınında ve otobiyografik metinlerinde de sıklıkla görülmektedir; “*namus-ı Osmaniyei balkanlar karşısında son muhafaza eden kale.*” (Bedirxan, 1329: 108).

Wagner, hatıralarının 16. bölümünde tayyarelerin Balkan Savaşları ve Edirne kuşatması sırasında oldukça aktif rol üstlendiğine değinirken, Edirne üzerinde uçuş gerçekleştiren Rus pilot ile yaptığı görüşmeye de ayrıntılarıyla değinmiştir. Pilotun ifadelerine göre, Bulgar generali hem şehrin genel durumu hakkında bilgi edinebilmek hem de Edirne'nin teslim edilmesi halinde halkın can ve mal güvenliğinin sağlanacağını belirten Türkçe yazılı beyannamelerle ahaliyi bilgilendirebilmek için tayyare uçuşunun en hızlı ve güvenilir yöntem olduğunu düşünmüştür. Bu plan doğrultusunda görevlendirilen Rus pilot, Edirne üzerinde yaklaşık 20 dakika süren bir uçuş gerçekleştirmiştir.¹⁴ Bu uçuş sırasında “*Türk askerlerinin tüfek ateşleri*” ile tayyareyi düşürmeye çalıştıklarını belirten pilot, atılan mermilerden birinin yaklaşık 50 santimetre kadar yakınından geçtiğini, uçakta bu seri tüfek atışlarına karşılık verebilecek mühimmatın bulunmadığını, bu esnada Bulgar bataryalarından açılan top ateşlerinin yardımına yettiğini ifade etmiştir (Wagner, 1331: 210-214).

9. Gil Blas Savaş Muhabiri Filippo Tommaso Marinetti

Yayın hayatına 1879 yılında başlayan Paris merkezli Gil Blas gazetesinin savaş muhabirliği görevinde bulunan Flippo Tommaso Marinetti, aynı zamanda bir şair ve edebiyatta fütürizm hareketinin kurucusu olarak da bilinmektedir. Marinetti, 20 Şubat 1904 tarihinde Fransız basının önde gelen gazetelerinden Le Figaro'da yayımladığı Fütürist Manifesto'nun ardından oyun yazarlığı, romancılık ve ilerleyen yıllarda yayın yönetmenliği gibi çeşitli meslekî deneyimler elde etmekle birlikte kendisini birkaç sene sonra Bulgaristan ordusu içerisinde Edirne önlerinde bulmuştur.

Philip Gibbs, Edirne civarına gelmeden önce çok sayıda yabancı savaş muhabirinin konakladığı Sofya'daki Hotel Bulgarie'de karşılaştığı Marinetti ile Trablusgarp Savaşı'nda da aynı görev ile iş başında olduklarını belirtirken, Marinetti'yi bu kalabalık savaş muhabirleri ekibi arasında en neşeli ve en eğlenceli adam olarak görmektedir. Gibbs, Marinetti'nin heyecanlı bir fütürist olduğu kadar bir belagat ustası olduğunu, İtalyan

¹⁴ Raif Necdet, Edirne semalarında ilk kez görülen bu Bulgar tayyaresi hakkında “*kanatlı bir yılan şeklinde, uğursuz ve zehirli ısıklıklar çalarak, esrarengiz vızıltularla Edirne'ye doğru uçu, şehrin sinesine beyazlar kâğıtlar kustu*” ifadelerini kullanır, (Kestelli, 2001: 22). Edirne Alyans Kız Okulu Müdiresi Angel Gueron, bu tayyare uçuşlarının tekrarlandığını ve şehirde büyük bir heyecan uyandırdığını şu sözlerle ifade etmektedir; “*Bazıları birkaç günden beri beklenen Türk tayyaresidir diyor diğerleri yakıt yokluğundan dolayı zorunlu iniş yapmış bir Bulgar tayyaresidir diyor. Ancak kesin olan, tayyarede Novoie Vremia'nın muhabiri olan bir Rus subayının olmasıydı*” (Bali, 1999: 28).

meslektaşının her fırsatta bu iki özelliğini bir araya getirerek fütürist şiirler okuduğunu belirtmektedir (Gibbs ve Grant, 1913: 43).

Görsel 11: Flippo Tommaso Marinetti

Gibbs, her ne kadar Marinetti'nin fütürizmden beslenen “*fantastik felsefesini*” sık sık eleştirse de kendisinin bitip tükenmez bir canlılığa ve keskin bir mizah anlayışına sahip olduğunu da belirtmeden edemez. Gibbs'in ifadelerine göre savaş muhabirlerinin Eski Zağra'dan trenle sevk edildiği gün yaşadıkları “*katlanılmaz durumu*” biraz olsun rahatlatan yine Marinetti olmuştur. İtalyan muhabir, tren kompartımanındaki bir Bulgar hanımefendiye hiçbir kelimesini anlamadığı aşk ve yaşam felsefesini, İtalyanca matematik terimleriyle üstüne üstlük dans ederek şiirsel bir şekilde anlatmış, “*kadını adeta büyülemişti*”. Gibbs, Marinetti'nin kompartımanda sergilediği performansı şu şekilde aktarır; “*Sonunda büyük şiiri "L'Automobile"i okumaya ikna edildi. Bunu yapmadan önce temiz hava alabilmek için iki pencereyi de açmamı rica etti ve belagatini özgürce kullanabilmek için paltosunu çıkardı. Ardından ... ruhunun güzelliğini, sevincini, coşkusunu, anlattığı konuşmasına başladı. Marinetti, alnındaki damarlar belirginleşene, yüzü kıpkırmızı olana ve sesi bir trompet gibi çınlayana kadar tüm kalbini ve ruhunu buna verdi*” (Gibbs ve Grant, 1913: 126-127).

Görsel 12: Marinetti'nin Edirne kuşatmasını konu edinen fütürist eseri

Aslına bakılırsa Marinetti'yi bu çalışmaya konu olan diğer savaş muhabirlerinden ayıran en önemli özelliği de bu fütürist tavrıdır. Nitekim Marinetti bu süreçteki muhabirlik görevinden ziyade savaşın ardından 1914 yılında yayımlanan “Zang Tumb Tumb Adrianopoli Ottobre 1912” başlıklı kitabında Edirne kuşatmasını fütürist ifade tarzıyla kaleme alarak, okuyuculara ve edebiyat dünyasına sıra dışı bir eser sunmuştur (Marinetti, 1914). Fütürist ifade tarzında sözlerin uyumlu bir şekilde dizilerek anlamlı bir cümle elde edilmesinden ziyade seslerin etkisi ön plana çıkarılarak teknik dizim ve ifadenin özgürlüğü hedeflenmektedir. Marinetti'nin eseri de bu doğrultuda, Edirne kuşatmasını okuyucuya mekanik sesler aracılığıyla simultane aktarma çabası içerisindedir. Eserde, savaşın lirik sunumu sesler ve bu seslerin ekosundan ibaretken, bu seslerin kaynağı insanlardan ziyade makineler olmuştur. Tren rayları, telgraf tuşları, uçan şarapneller ve birbiri ardına patlayan bombalar Marinetti'nin ilham kaynağı olarak kaleme şu şekilde dökülmüştür; “TARA-TATA seslerinden çıkan kokuyu duymak ne büyük mutluluktu! Tokalar altındaki hızla çığlık atan makineli tüfeklerin PIC-PAC-PUM-TUMB, PIC-PAC-PUM-TUMB”, “3 Bulgar tabur yürüyor CROOOC-CRAAC-CROOOC-CRAAC” (Marinetti, 1914: 31).

10. Pierre Dumont Deseire

Aslına bakılırsa Fransız Albay Pierre Dumont Deseire'in bu çalışmada anılmasının nedeni, kendisinden “savaş esnasında Edirne civarında bulunan bir muhabir” olarak söz edilmesidir (Hayta ve Birbudak, 2010: 55); ancak Fransız albay kaleme aldığı eserde hem mesleği hem de şehre geliş tarihi hakkında farklı ve oldukça net ifadeler kullanır. Dumont'un ifadelerine bakılacak olursa kendisi Edirne, Bulgaristan ordusu tarafından ele

geçirildikten 18 gün sonra şehre gelmişti ve kariyerinde de muhabirlik tecrübesi bulunmamaktaydı. Dolayısıyla Dumont'un Edirne ve civarındaki faaliyetleri, I. Balkan Savaşı sonrasında gerçekleştiği gibi kendisinin şehirdeki görevini muhabirden ziyade askerî bir gözlemci olarak tanımlamak çok daha makul olacaktır (Mondésir, 1311: 9).

Sonuç

Hiç şüphe yok ki, I. Balkan Savaşı'nda Edirne ve civarında görev yapan yabancı savaş muhabirlerinin sayısı bu çalışmaya konu olanlardan çok daha fazladır. Sözgelimi Alain de Pennenrun ve Georges Rémond (Remond, 1332, 3-15) gibi Fransız muhabirler ve daha nicesi 1912'nin sonbaharından 1913'ün ilkbaharına kadar Trakya Bölgesi'nde gazeteleri adına görev başındaydı. Bu süreçte muhabirlerin bir kısmı Edirne civarında bulunurken bir kısmı da Bulgaristan ordusunun Trakya Bölgesi'ndeki yürüyüşüne ayak uydurarak Lüleburgaz ve Kırklareli'ne kadar ilerlemişlerdir. Aslına bakılırsa bu çalışmanın amacı, ne belirlenen tarih ve mekân aralığında görevde bulunan tüm yabancı savaş muhabirlerini tespit etmek ne de bu kapsamda belirlenen aktörlerin gerçekleştirdiği tüm faaliyetleri ortaya koymaktır. Yine bu çalışma hangi savaş muhabirin “gerçeği” ne kadar tarafsız yansıttığını tespit edebilmek gibi bir gayretkeşlik de göstermemektedir. Kaldı ki savaş sahasında yer alan her muhabirin ardında bıraktığı telgraf ve günlük notlarını böyle bir önem sırasıyla derecelendirmek yerine bu verilerin her birini “hikâyenin” tamamlayıcı birer parçası olarak ele almak çok daha makul gözükmemektedir. Keza macera, bilimkurgu ve çocuklar için tarih kitapları kaleme alan Kaptan lakaplı Charles Gilson da bu aktörlerin deneyimlerini “hikâyenin önemli birer parçası” olarak görmüş olacak ki Lüleburgaz Muharebesi ve Edirne kuşatmasını konu edinen *Sword of Deliverance* (Gilson, 1913) adlı kitabında H. C. Seppings Wright ve E. Ashmead Bartlett gibi iki usta savaş muhabirinin eserlerinden ilham almıştır.

Bu çalışma, genelde I. Balkan Savaşı özelde ise Edirne kuşatmasından hareketle savaş muhabirlerinin 20. yüzyıl savaş tarihi yazımında arkalarında göz ardı edilemez kaynaklar bıraktığını, bu kaynakların dönemin resmî evrakları ile süreli yayımlarında yer alan verileri beslediğini ve bu kaynakların literatürdeki bazı boşlukları doldurabileceğini ileri sürmektedir. Özellikle söz konusu savaş muhabirlerine ait otobiyografik metinlerin tercüme edilmesiyle birlikte ilgili literatürün önemli bir dinamizm elde edeceği şüphesizdir. Bu dönemde görev yapan savaş muhabirlerinin bir kısmı kuşatmanın askerî boyutuna odaklanırken bir kısmı sosyal ve psikolojik yönlerini ön plana çıkarmayı tercih etmiş, bir kısmı mesleğinin

gereklilik ve zorlukları hakkında bilgiler verirken kimi savaş muhabirleri kendilerini Edirne'nin manzarasına kaptırmış; bazen de Philip Gibbs ve Ignatius Fox örneklerinde olduğu gibi kuşatma tarihi hakkında neredeyse tamamen farklı bilgiler vermiştir. Bu perspektiften bakıldığında Gibbs'in savaş muhabirlerini birer tarih yazıcısı olarak nitelemesi çok da yadırganacak bir tespit olmasa gerekir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *BEO.*, 3876/290666.
BOA, *HMS. İŞO.*, 61/7, s. 10/1; 10/2; 10/3.
BOA, *HR.SYS.*, 1967/1, s. 19.
BOA, *HR.SYS.*, 1967/1, s. 8.
BOA, *HR.SYS.*, 2080/3, s. 1.
BOA, *Y. MTV.*, 275/103.
CDA, f. 3K, op. 1, 206, s. 93-95.

Sürelî Yayınlar

- “A Commanding Position-Captured By War Correspondents At The “Front”,
Bystander, (XXXVI, 467), 13 Kasım 1912.
“Balkanlarda, Bulgarlar Harb İstiyor”, *Senin*, (1435-32), 7 Eylül 1912.
“Balkanlarda”, *Senin*, (1434-41), 6 Eylül 1912.
“Bulgar-Sırb İhtilafı”, *Tanin*, (1557), 1 Nisan 1913.
CİRİLLİ, Gustave (12 Kasım 1912), “Andrinople tient toujours”, *Le Matin*, (10486).
CİRİLLİ, Gustave (23 Ekim 1912), “Autor D’ndrinople”, *Le Matin*, (10466).
CİRİLLİ, Gustave (3 Kasım 1912), “La si-tuation á Andrinople il y a neuf jours”,
Le Matin, (10477).
CİRİLLİ, Gustave (3 Kasım 1912), “La situation á Andrinople il y a neuf jours”,
Le Matin, (10477).
CİRİLLİ, Gustave (26 Şubat 1913), “Une dépêche d’Andrinople”, *Le Matin*,
(10592).
“Dropping Proclamations into Beleaguered Adrianople”, *The Sphere*, (LVII, 674),
14 Aralık 1912.
“Edirne Muhasarasının Tarihçesi”, *Tanin*, (1583), 27 Nisan 1913.
“Edirne Muhasarasının Tarihçesi”, *Tanin*, (1597), 19 Mayıs 1913.
“Frank Fox, Australian Author and Journalist”, *The West Australian*, (51, 15.219), 2
Nisan 1935.

- GRANT, Horace (7 Kasım 1912), “Panaroma of Peace and War From Our Special Correspondent”, *Daily Mirror*.
- GRANT, Horace (19 Kasım 1912), “Turk Shell Captive Balloon”, *Daily Mirror*.
- GRANT, Horace (26 Kasım 1912), “Women Who Wait For News In Vain”, *Daily Mirror*.
- “La bataille est engagée depuis lundi autor de Kirk-Kilissé”, *Le Matin*, (10466), 23 Ekim 1912.
- LAUT, Ernest (3 Kasım 1912), “Correspondants de guerre”, *Le Petit Journal*, (1146).
- “Le Journal du siège d’Andrinople”, *Le Matin*, (10645) 20 Nisan 1913.
- “Mr. Horace Grant, who was taken for an Austrian spy..”, *Daily Mirror*, 19 Ekim 1912.
- RAVEN-Hill, Leonard (2 Ekim 1912), “Balkan Troubles The Boiling Point”, *Punch*.
- “Some of the Seventy War Correspondent in Sofia”, *The Sphere*, (LI, 668), 9 Kasım 1912.
- “Şükrü Paşa Hakkında”, *Sabah*, (8469), 15 Nisan 1913.
- “The Daily Mirror War Staff”, *Daily Mirror*, 11 Ekim 1912.
- “The Daily Mirror’s Birthday”, *Daily Mirror*, 2 Kasım 1912.
- “The First Book of tte War”, *Bystander*, (XXXVII, 476), 15 Ocak 1913.
- “The Newsletter: The War Week by Week”, *The Sphere*, (LI, 668), 9 Kasım 1912.
- “War Area And Districts Where Correspondents Were Kept”, *The Sun*, (LXXX, 106), 15 Aralık 1912.

Araştırma Eserleri

- BALİ, Rıfat N. (1999), “Edirne Muhasarası Sırasında Tutulmuş Bir Günlük III”, *Tarih ve Toplum*, 192, 26-30.
- BARBY, Henry (1914), *Bréagnitsa La guerre serbo-bulgare*, Paris.
- BARTLETT, E. Ashmead (1913), *With The Turks in Thrace*, London.
- BEDİR XAN, Celadet Alî, BEDİR XAN, Kamiran Alî (1329), *Edirne Sükûtinun İçyüzü*, İstanbul.
- BİLHEUR, Ophélie (2010), *Une entrée sanglante dans l’Europe du XXe siècle. Les massacres et atrocités pendant les guerres balkaniques (1912-1913)*, Grenoble.
- BİRBUDAK, Togay Seçkin, “Edirne’deki Fransız Konsolosu Marcel Cuinet’in Balkan Savaşı Günlüğü”, *Akademik Bakış*, 10.19, Kış 2016, 55-77.
- BULLARD, F. Lauriston (1914), *Famous War Correspondent*, Little, Brown and Company, Boston.

- CHRİSTOFF, R. P. Paul (2017), *Edirne Kuşatması Günlüğü Kuşatma Altında Yaşayan Birinin Günlük Notları*, Çev. Yunus Emre KALELİ, DBY Yayınları, İstanbul.
- CİRİLLİ, Gustave (2012), *Edirne Kuşatması Günlüğü (Kuşatma Altındaki Bir Kişinin İntibaları)*, Çev. Fazıl Bülent KOCAMEMİ, Ceren Yayıncılık, Edirne.
- FOX, Frank (1915), *The Balkan Peninsula*, A.&C. Black, London.
- GİBBS, Philip ve GRANT, Bernard (1913), *Adventures Of War With Cross And Crescent*, Small, Maynard And Company, Boston.
- GİLSON, Charles (1913), *The Sword of Deliverance*, Ballantyne Press, Edinburgh.
- HAYTA, Necdet ve BİRBUĞAK, Togay Seçkin (2010), *Balkan Savaşları'nda Edirne*, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara.
- KAYAPINAR, Ayşe (2020), "Bulgarca Yazılmış Hatıratta Balkan Savaşları", *Balkan Savaşları ve Edirne*, I, Ed. İlker ALP, İbrahim Kelağa AHMET, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları, Edirne, 245-274.
- KERBY, Martin C. (2016), *Sir Philip Gibbs and English Journalism in War and Peace*, Palgrave, London.
- KERİMİ, Fatih (2001), *İstanbul Mektupları*, Çev. Fazıl GÖKÇEK, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- KESTELLİ, Raif Necdet (2001), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Batışı (Uful) Edirne Savunması*, Haz. Veliye ÖZDEMİR, Arma Yayınları, İstanbul.
- KOCAMEMİ, Fazıl Bülent (2013), "Edirne Kuşatması ve Gustave Cirilli'nin Günlüğü", *100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne*, İstanbul, 97-102.
- LAUZANNE, Stephane (1990), *Hastanın Başucunda Kırk Gün*, Çev. Murat ÇULCU, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- MARİNETTİ, Filippo Tommaso (1914), *Zang Tumb Tumb Adrianopoli Ottobre 1912*, Milano.
- MASCHKOW, M. (1913), *Les Atrocities Des Bulgares En Thrace*, Constantinople.
- MİCHAIL, Eugene (2011), *The Biritish and the Balkans: Forming Images of Foreign Lands 1900-1950*, London.
- PIARRON DE MONDÉSİR, Jean Frédéric Lucien (1331), *Edirne Muhasarası (1912 Teşrinisani-1913 Mart)*, Çev. Ş.B. Kütüphane-i Askerî, İstanbul.
- Portfoliov* (2014), Ed. Simon Plavn, Triity Mirror Published, London.
- RANKİN, Reginald (1914), *The Inner History of the Balkan War*, Constable and Company Ltd., London.

- REMOND, Georges (2018), *Bir Fransız Gazetecinin Balkan Harbi İzlenimleri Mağluplarla Beraber*, Çev. Hasan CEVDET, Haz. Muammer SARIKAYA, Profil Kitap, 2. Baskı, İstanbul.
- REMOND, Georges (1332), *Mağlublarla Beraber: Edirne Sahralarında*, Çev. H. CEVDET, Kanaat Matbaası, İstanbul.
- Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars* (1914), Carnegie Endowment for International Peace, Division of Intercourse and Education, Publishing by the Endowment, Washington, D.C.
- RUTLEDGE, Martha (1981), "Fox, Sir Frank Ignatius (1874-1960)", *Australian Dictionary of Biography*, 8, Melbourne University Press, Melbourne.
- SARIOĞLU, Tarık, (2020), "Balkan Savaşları Öncesinde Edirne'nin Sosyo-Kültürel Durumu", *Balkan Savaşları ve Edirne*, II, Ed. İlker ALP, İbrahim Kelağa AHMET, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları, Edirne, 23-58.
- SEPPINGS-WRIGHT, H.C. (2013), *Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında hilal altında iki yıl*, Çev. Derin TÜRKÖMER, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- ŞALLI, Hakan (2022), "Balkan Savaşları'nda Edirne'de Görev Yapan Türk Savaş Muhabirleri", *History Studies*, 14.3, 679-709.
- TERNON, Yves (2008), "Violations Des Lois Et Coutumes De La Guerre Au Cours Desguerres Des Balkans (1912-1913)", *Revue d'Histoire de la Shoah*, 189, 75-100.
- THARAUD, Jérôme ve Jean (2013), *İşkodra'da Savaş*, Çev. F. Bülent KOCAMEMİ, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- TODOROVA, Maria (2013), "War and Memory: Trotsky's War Correspondence from the Balkan Wars", *Perceptions*, XVIII.2, 5-27.
- TROÇKİ, Lev (2017), *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel GÜNEY, Türkiye İş Bankası Yayınları, 3. Basım, İstanbul.
- WAGNER, H. (1331), *Bulgar Ordusuyla Muzafferiyete Doğru*, Çev. Mülazım-ı Sani Said, Kitabhane-i İslam ve Askeri, İstanbul.
- WAGNER, Lieutenant Hermenegild (1913), *With The Victorious Bulgarians*, Houghton Mifflin Company, Boston and New York.
- WOODWORD, Christina Anna (1995), *Philip Gibbs: War Correspondent of a New Dispensation*, Rhodes University, Makhanda.